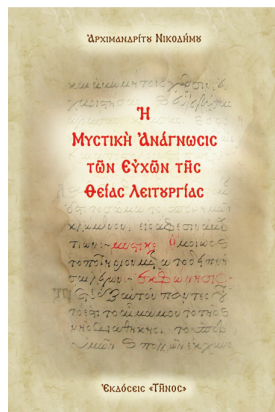

Η Μυστική Ανάγνωσις των Ευχών της Θείας Λειτουργίας (ΒΙΒΛΙΟ) (Αρχιμ. Νικόδημος Μπαρούσης, Ηγούμενος Ι. Μονής Χρυσοποδαριτίσσης)

Date : 29 Νοεμβρίου, 2011

ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΗ

Ἐκδόσεις «Τῆνος»,
Ἀθήναι 2011

«Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας δὲν ἀποτελεῖ παρωνυχίδα, ἀλλ' ἐκφράζει τὴν θεολογία τῆς λατρείας καὶ τὴν οὐσία τῆς ὅλης πνευματικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς». Ὅμως, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, τὸ θέμα αὐτό, ὡς λέγεται, «θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ στασιαζόμενα». Κατὰ συνέπειαν, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι, εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἡ θεολογία τῆς λατρείας διέρχεται μίαν κρίσιν, τοῦλάχιστον εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ τὴν δυνατότητα αὐτῆς νὰ ἐκφρασθῆ.

Τὸ ὅλον θέμα προβάλλει ἰδιαίτερος ἀνησυχητικόν, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι, κατ' αὐτάς, γίνονται πολλὰ καὶ ποικίλα συζητήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀλλά, ἐνῶ τὸ θέμα ἔχει προσλάβει εὐρείας διαστάσεις, ἀπουσιάζουν ἀντίστοιχοι συστηματικὰ μελέται»

Ἡ παροῦσα διεξοδική καὶ θεολογικῶς τεκμηριωμένη μελέτη, καρπὸς πολυετοῦς ἐρεύνης ἔρχεται νὰ παρουσιάσει τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ πατερικὴ συμφωνία ἐπὶ τοῦ θέματος, οὕτως ὥστε νὰ καταρριφθοῦν οἱ σχετικοὶ μῦθοι καὶ οἱ ἀθεμελίωτες ἐπινοήσεις.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας δὲν ἀποτελεῖ παρωνυχίδα, ἀλλ' ἐκφράζει τὴν θεολογία τῆς λατρείας καὶ τὴν οὐσία τῆς ὅλης πνευματικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς»^[1]. Ὅμως, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, τὸ θέμα αὐτό, ὡς λέγεται, «θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ στασιαζόμενα»^[2]. Κατὰ συνέπειαν, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι, εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἡ θεολογία τῆς λατρείας διέρχεται μίαν κρίσιν, τούλάχιστον εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν δυνατότητα αὐτῆς νὰ ἐκφρασθῆ.

Τὸ ὅλον θέμα προβάλλει ἰδιαιτέρως ἀνησυχητικόν, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι, κατ' αὐτάς, γίνονται πολλὰ καὶ ποικίλα συζητήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀλλά, ἐνῶ τὸ θέμα ἔχει προσλάβει εὐρείας διαστάσεις, ἀπουσιάζουν ἀντίστοιχοι συστηματικὰ μελέται^[3]. Βεβαίως, «τὸ ἀγιοπνευματικὸ κριτήριον τῶν ἀληθινὰ ἀγωνιζομένων Ὁρθοδόξων διαθέτει τὴν ἰκανότητα τῆς ὀρθῆς τοποθετήσεως σὲ ὅλα τὰ προβλήματα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας βίου, ἐπομένως καὶ στὸ ζήτημα τοῦ τρόπου ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν»^[4].

Ὅμως, ποῖοι εἶναι ἀγωνιστικώτεροι τῶν Ἁγίων, τῶν «θηγόρων» αὐτῶν ὀπλιτῶν τῆς «παρατάξεως Κυρίου»; Ποῖοι εἶναι πειστικώτεροι μάρτυρες καὶ τελειώτεροι κήρυκες, δυνάμενοι «ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως» νὰ ὑπηρετήσουν τὴν χειραγωγίαν τῶν σημερινῶν χριστιανῶν πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν καὶ ἀσφαλῆ ἐπίλυσιν τοῦ ἀναφυέντος διλήμματος, ἂν ὄχι οἱ Ἅγιοι;

Σπεύδω, λοιπόν, νὰ ἐρευνήσω τὸν τρόπον τῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν, μὲ τὴν συνείδησιν ὅτι ὑπηρετῶ ταπεινῶς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ διαπραγματεύσις μου δὲν θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν μέθοδον τοῦ ἐλευθέρου ἐρευνητικοῦ συλλογισμοῦ, ἐφ' ὅσον τὸ θέμα εἶναι θεολογικὸν – μυσταγωγικὸν καί, ὡς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖ θεοφόρον καθοδηγητὴν, ἐμπνευσμένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπου «ἀνακρίνει πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ ... ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει (καὶ) ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει...».

Ἐξ ἄλλου, ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ εἴμεθα «τῆς ἐξουσίας ἄμοιροι ... τῆς λέγειν ἄπερ βουλόμεθα...». Ἐχω πεισθῆ ὅτι ἡ ἀδέσμευτος, δῆθεν ἀντικειμενικὴ κριτικὴ καὶ ἡ ἀπροκατάληπτος διαλεκτικὴ – συλλογιστικὴ διερεύνησις τῶν ἱερῶν τῆς πίστεως εἶναι ἓνα κατασκέυασμα «σαθρόν τε καὶ ὑποπτον εἰς ἀπόδειξιν ἀληθείας», ἐφ' ὅσον, ὡς γνωστόν, «ἡ διαλεκτικὴ περιέργεια ἴσην ἐφ' ἑκάτερα τὴν ἰσχὺν ἔχει, πρὸς τε τὴν τῆς ἀληθείας ἀνατροπὴν καὶ πρὸς τὴν τοῦ ψεύδους κατηγορίαν...»^[5].

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ 10^{οῦ} κανόνος αὐτῆς, ἐμμέσως πλὴν σαφῶς, συνιστᾷ τὴν Πατερικὴν διδασκαλίαν ὡς μοναδικὸν καταφύγιον πρὸς αὐθεντικὴν ἐπίλυσιν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναφυομένων προβλημάτων.

Οἱ Πατέρες, ὁποῦ ἔγραψαν διὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν, δὲν ὑπῆρξαν ἀπλῶς καλοὶ γνῶσαι τῆς ἱστορίας της, ἀλλ' ἦσαν ἐκφρασταὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Ἔτσι, ἤμποροῦσαν, μετὰ πάροδον αἰῶνων, νὰ διερμηνεύσουν αὐθεντικῶς τὸ τελετουργικὸν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἢ τὴν σκιαγραφίαν, ὑπὸ τῶν ἁγίων Κυρίλλου Ἱεροσολύμων καὶ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, τῆς θείας Λειτουργίας.

Εἰς τὸν κριτικὸν ὀφθαλμὸν τῆς συγχρόνου θύραθεν ἐπιστήμης, ὅπου ὁ θετικισμὸς ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ ἐνδεδειγμένη μεθοδολογικὴ ἀρχή, μία διαπραγμάτευσις ἐνὸς θέματος ὑπὸ τὴν προοπτικὴν, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς Πατερικῆς σκέψεως, ἴσως νὰ φαίνεται παρωχημένη. Ὅμως, ὅ,τι ἰσχύει διὰ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, ἐπ' οὐδενὶ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὸν βαθμὸν ὁποῦ παραμένομεν πιστοί.

Κατὰ τὴν γνωστὴν πεποίθησιν τῆς Ἐκκλησίας, ὀλόκληρος ἡ ἀποκάλυψις τῆς παρεδόθη ἐξ ἀρχῆς ἀκεραία, ἐνῶ πᾶσα μεταγενεστέρα διατύπωσις εἶναι διασάφησις καὶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι εὐρυτέρα ἔκφρασις τῆς μιᾶς καὶ μοναδικῆς ἀρχικῆς διδασκαλίας καὶ ἀντιλήψεως· ἀπολύτως, ὅμως, ἀναγκαία πρὸς περιφρούρησιν αὐτῆς ἐκ τῆς παρανοήσεως καὶ παρερμηνείας.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ θεία Λειτουργία, «αἰώνιον καὶ περίλαμπρον μνημεῖον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς εὐσεβείας καὶ θρησκευτικότητος, καὶ παραστατικὴ ἔκφρασις τῆς ὀρθοδόξου δογματικῆς διδασκαλίας»^[6], ἐρμηνευομένη, σχολιαζομένη, ὑπομνηματιζομένη ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀρχικὴ ἱεροτελεστία τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, περιφρουρημένη ἀπὸ τὰς ὑπερβολὰς τῆς ἐκκοσμικεύσεως, τοῦ κληρικαλισμοῦ, τῆς ἐθιμοτυπικῆς ἢ κοινωνικῆς ἐκδηλώσεως.

Ἡ ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπισκόπησις τῆς θείας Λειτουργίας καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνυφασμένη καὶ παραδεδομένη λειτουργικὴ τάξις, εἰς τὴν πανορθόδοξον συνείδησιν αἰῶνων, ἀντιπροσωπεύει τὴν ὀριστικὴν ἀνάπτυξιν της, τὴν ἐπίτευξιν τῆς μεγαλυτέρας δυνατῆς πληρότητος καὶ ὀλοκληρώσεώς της^[7].

Ἐφ' ὅσον, «κατὰ τὴν ὀρθὴν λειτουργιολογικὴν μέθοδον, πρὸς κατανόησιν τῆς ἱστορίας τῆς Λειτουργίας πρέπει τις νὰ ἀφορμᾶται ἐκ μεταγενεστέρων μνημείων καὶ ἐκεῖθεν νὰ ἀνέρχηται βαθμηδὸν ἀναδρομικῶς εἰς τὰς παλαιότερας πηγὰς, αἵτινες σὺν τῇ ἀναβάσει γίνονται πενιχρότεραι»^[8], διὰ τοῦτο καὶ ἡ παροῦσα μελέτη^[9] ἄρχεται ἀπὸ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἐσπέραν τῆς παραδόσεως «τῶν καθ' ἡμᾶς φρικτῶν μυστηρίων».

Ἔτσι, παρέχεται ἡ δυνατότης διαπιστώσεως τῆς πιστότητος τῶν μεταγενεστέρων πρὸς τοὺς προγενεστέρους, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν παραδεδομένην λειτουργικὴν τάξιν, ὡς γνησίαν ἔκφρασιν τῆς ἀποστολικῆς λατρείας τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας.

Νικόδημος

ἀρχιμανδρίτης τῆς Ἱ. Μ. Χρυσοποδαριτίσης

---

[1]. Γ. Φίλια, «Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν», *Θεολογία* 74/1, 114.

[2]. Π. Σκαλτσῆ, «Περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν», *Θεολογία* 80/3, 71.

[3]. Πρβλ. Γ. Φίλια, *Τρόπος ἀναγνώσεως εὐχῶν*, σ. 71.

[4]. Γ. Φίλια, *Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν*, σ. 16.

[5]. Ἀγίου Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως*, κγ' (ΒΕΠΕΣ 68, 334).

[6]. Πρβλ. Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. Ι, σ. 285.

[7]. Ἐχων πεποίθησιν, ὅτι ἡ Πατερικὴ γραμματεία ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν προϋπόθεσιν ἐρεῦνης τοῦ προκειμένου ζητήματος, σπανίως ἀναφέρομαι —ὡς θὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης— εἰς τὴν χειρόγραφον (ἢ ἔντυπον) εὐχολογιακὴν παράδοσιν, διότι:

α') Τὸ ὅλον θέμα, ὡς προελέχθη, εἶναι θεολογικὸν καί, κατὰ συνέπειαν, ἡ ἀπάντησις

ἀναμένεται ὑπὸ τῶν θεοφόρων θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ ὄχι ὑπὸ τῶν διαφορῶν ἀντιγραφῶν (ἢ ἐπιμελητῶν καὶ τυπογράφων) τῶν ἱερατικῶν δέλτων,

β´) Λόγω ἐλλείψεως τῆς ἐπιστημονικῶς ἀναγκαίας κωδικολογικῆς προεργασίας, δὲν ἔχει καταστῆ ἐφικτὴ ἢ συγκριτικὴ ἀξιολόγησις τοῦ συνόλου τῶν χειρογράφων Εὐχολογίων καί, κατ' ἐπέκτασιν, δὲν ὑπάρχουν ἀύστηρῶς καθωρισμένα κριτήρια ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιλογῆς των πρὸς μελέτην. Συνεπῶς, δὲν πληροῦνται εἰσέτι αἱ προϋποθέσεις ἐκπονήσεως μελετῶν, ὅπου θὰ ἐξετάζουσι μὲ τὴν ἀύστηροτέραν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν τὰ σχετικὰ δεδομένα, παρέχοντας ἀκολούθως συμπεράσματα ἀκλόνητα,

γ´) Οἱ κατὰ καιροὺς ἀναφερθέντες εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν χειρογράφων εὐχολογίων ἐρευνηταὶ (π.χ. R. Bornert, Δ. Μωραΐτης, R. Taft, κ.ἄ) ὁμολογοῦν ὅτι τὰ ἐν λόγω χειρόγραφα ἐπιβεβαιώνουσι τὴν μυστικὴν ἀνάγνωσιν τῶν εὐχῶν.

[8]. Π. Μπρατσιώτου, *Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου*, σ. 52, σημ. 2.

[9]. Ἡ παροῦσα μελέτη, ἐκδιδομένη τῇ εὐγενῇ χορηγίᾳ τῆς εὐσεβοῦς κυρίας Σταματίας Χρυσοφάκη, ἀποτελεῖ ἀνασύνθεσιν παλαιοτέρων συναφῶν ἄρθρων τοῦ γράφοντος.

Πίναξ Περιεχομένων

Εἰσαγωγή 7

Ἡ μυστικὴ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας 13

Κεφάλαιον Α´. Οἱ Νεώτεροι χρόνοι 15

Α´. 1. Αἱ Χριστιανικαὶ κινήσεις 15

Α´. 2. Οἱ μακάριοι Κολλυβάδες 25

Κεφάλαιον Β´. Ἡ Βυζαντινὴ περίοδος 45

Β´. 1. Τὰ Λειτουργικὰ ὑπομνήματα 49

Β´. 1. 1. Ἁγίου Συμεὼν Θεσσαλονίκης 49

Β´. 1. 2. Ἁγίου Μάρκου Εὐγενικοῦ 56

Β´. 1. 3. Ἁγίου Νικολάου Καβάσιλα 58

Β´. 1. 4. Θεοδώρου Ἀνδίδων 73

Β´. 1. 5. Αγίου Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως 79

Β´. 1. 6. Αγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ 86

Β´. 1. 7. Αγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου 91

Β´. 2. Ἰδιαίτεροι περιπτώσεις 97

Β´. 2. 1. Ὁ Ἰουστινιανὸς 97

Β´. 2. 2. Ἡ Ὁσία Μελάνη 107

Β´. 2. 3. Ἡ Αἰθερία 110

Β´. 3. Μαρτυρία τῶν Δ´-Ε´ Αἰώνων 113

Β´. 3. 1. Αἱ Κατηχήσεις 113

Β´. 3. 1. 1. Αγίου Ἰωαννου Χρυσοστόμου 113

Β´. 3. 1. 2. Αγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων 119

Β´. 3. 2. Αἱ Πατερικαὶ μαρτυρία 121

Β´. 3. 2. 1. Μεγάλου Βασιλείου 121

Β´. 3. 2. 2. Αγίου Γρηγορίου Νύσσης 127

Β´. 3. 2. 3. Ἐν Λαοδικεῖα Συνόδου 128

Κεφάλαιον Γ´. Οἱ τρεῖς πρώτοι αἰῶνες 131

Γ´. 1. Ὁ ἅγιος Διονύσιος Ἀλεξανδρείας 135

Γ´. 2. Ὁ Ἰππόλυτος Ρώμης 137

Γ´. 3. Ὁ ἅγιος Ἰουστῖνος ὁ Φιλόσοφος 141

Γ´. 4. Ἡ Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων 143

Γ´. 5. Αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ 144

Γ´. 6. Ἡ Καινὴ Διαθήκη 149

Ἐπίλογος 157

Ἐπίμετρον 161

Α´. Συνοδικὸν Γράμμα Γαβριὴλ τοῦ Γ´ πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον 163

Β´. Κ. Δαπόντες: Ἐξήγησις τῆς Θείας Λειτουργίας 171

Γ´. Φιλολογικαὶ ἐπισημάνσεις ἐπὶ τῶν εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας 173

Δ´. Ἡ «κατ' ἐνώπιον τοῦ λαοῦ»

ΑΡΘΡΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΙΔΙΟ ΘΕΜΑ:

[Η ανάγνωση των ευχών της Θείας Λειτουργίας](#)

[Περὶ τοῦ τρόπου ἀναγνώσεως τῶν ευχῶν τῆς Θ. Λειτουργίας](#)

[Η ανάγνωση των ευχών της Θ. Λειτουργίας](#)

[Διά την απαγγελίαν των ευχών της Θ. Λειτουργίας](#)

['Οι Πατερικές μαρτυρίες βοούν για την απαγγελία των ευχών'](#)

[Ο Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας και οι ευχές της Θ. Λειτουργίας](#)

[Η θέσις των Κολλυβάδων έναντι των μυστικών ευχών](#)

[Το "πρόβλημα" της αναγνώσεως των ευχών](#)

[Απάντησις σε αστοχίες άρθρου περί των μυστικών ευχών](#)

ΑΛΛΑ ΑΡΘΡΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ:

[Ο φόνος εν πολέμω και η παρ' ημίν Ιεροσύνη](#)

[Λατινογενής η Λειτουργική Μεταρρύθμισις](#)

[Η 'Λειτουργική Κίνησις' της Δύσεως και ο Οικουμενισμός](#)

[Η στολή η πρώτη. Μια θεολογική θεώρησις του ενδύματος](#)

[Η ανάγνωσις εν μεταφράσει των αγιογραφικών κειμένων](#)

[Η «κατ' ενώπιον του λαού» τέλεσις της θείας Λειτουργίας](#)

["Αναγέννησις ή μεταρρύθμισις" της Θ. Λατρείας;](#)

[Λειτουργική Αναγέννησις ή Οικουμενιστική Ομοιομορφία:](#)

[Αναμνήσεις από την Λειτουργική Προσφορά του Μητροπολίτου Πατρών Νικοδήμου \(+ 2008\)](#)

[Δεν επιτρέπεται η αιμοδοσία μετά την Θ. Κοινωνία](#)

[Διευκρινίσεις περί των "μεταφράσεων" της λειτουργικής γλώσσης στο "Οδοιπορικόν" της Αιθερίας](#)

[Ο προσανατολισμός εν τη Λατρεία](#)

ΣΧΕΤΙΚΑ ΑΡΘΡΑ:

[Ιστορική αναδρομή περί της μυστικής αναγνώσεως των ευχών της Θείας Λειτουργίας](#) (π. Ευθύμιος Μουζακίτης, εφημέριος Αγ. Κοσμά του Αιτωλού Αμαρουσίου)

[Οι μυστικές ευχές των λαϊκών \(Πρωτ. Θωμάς Βαμβίνης\)](#)